

ilja sjálfum. Þykir nauðsyn til bera, að sérfræðingur í geð-sjúkdómum rannsaki andlegt heilsufar Ragnars Frímanns Kristjánssonar, áður en málið er dæmt í Hæstarétti, og ber héraðsdómara að hlutast til um, að það verði gert svo fljótt, sem kostur er á, og álitsgerðin því næst send Hæstarétti.

Ályktarorð:

Héraðsdómari skal annast öflun ofangreindra gagna.

Mánudaginn 22. maí 1950.

Nr. 59/1949. **J. K. Havsteen & Co. h/f** (Sveinbjörn Jónsson)
 gegn
Júlíusi K. Havsteen (Ragnar Jónsson).

Ágreiningur um verðlagningu eigna, sem stofnandi hluta-félags hafði afhent félaginu, að sumu leyti til greiðslu hlutafjárframlags og að sumu leyti gegn endurgjaldi í peningum.

Dómur Hæstaréttar.

Áfrýjandi, sem skotið hefur máli þessu til Hæstaréttar með stefnu 11. marz 1949, gerir þær kröfur, að kveðið verði á um það með dómi, að áfrýjanda sé einungis skylt að greiða stefnda kr. 51332.89 fyrir vélakost þann, sem í málinu greinir, og að stefnda verði dæmt að greiða áfrýjanda málskostnað bæði í héraði og fyrir Hæstarétti eftir mati dómsins.

Stefndi gerir þessar dómkröfur: *Aðallega* að héraðsdómurinn verði staðfestur, *til vara*, að áfrýjanda verði dæmt að greiða honum kr. 40422.04 ásamt 6% ársvöxtum frá 24. september 1948 til greiðsludags, *til þrautavara*, að áfrýjanda verði dæmt að greiða honum kr. 8000.00 með vöxtum, eins og að framan segir, og *loks*, að áfrýjanda verði dæmt að greiða honum málskostnað fyrir Hæstarétti eftir mati dómsins.

Samkvæmt stofnsamningi, dags. 12. júlí 1946, skyldi stefndi

selja áfrýjanda vélar til verksmiðjunnar fyrir ísl. kr. 223000.-00, og skyldu kr. 102000.00 af söluverðinu ganga til greiðslu á hlutafé því, kr. 102000.00, sem stofnendur búsettir í Danmörku, þ. e. stefndi, móðir hans og systir, skyldu leggja til hlutafélagsins, en afgang söluverðsins átti hlutafélagið að greiða stefnda í peningum. Þegar stofnsamningurinn var gerður, höfðu stofnendur óvenslabundnir stefnda ekki haft færi á því að athuga vélarnar og kynna sér verðmæti þeirra, en af bréfi stofnandans Vigfúsar Þ. Jónssonar heildsala til stefnda, dags. 14. ágúst 1946, virðist ljóst, að nefnd fjárhæð söluverðs hafi verið tiltekin í stofnsamningi einkum í því skyni að láta líta svo út gagnvart lánstofnunum, að verðmæti vélanna væri þetta, og auðvelda á þann hátt lánsfjárflokkun o. fl.

Hinn 28. ágúst 1946 gerði stefndi samning við A/S Grenaa Dampvæveri um kaup á vélakosti þeim, sem málið er af risið. Var kaupverðið ákveðið d. kr. 37864.49, sem með þáverandi gengi jafngilti ísl. kr. 51332.89, en vélarnar höfðu komið til Akureyrar hinn 11. ágúst 1946. Hinn 30. s. m. gaf stefndi út vörureikning til áfrýjanda fyrir söluverði vélanna, að fjárhæð d. kr. 142442.04, án þess að gera nokkra grein fyrir þeirri verðlagningu. Við tollgæzluafgreiðslu á Íslandi var kaupsamningnum, sem stefndi gerði við A/S Grenaa Dampvæveri, framvísað, og tollur greiddur samkvæmt kaupverði því, sem þar er tilgreint. Hófast nú deilur milli stefnda og stofnendanna Vigfúsar Þ. Jónssonar og konu hans um það, hvert verð áfrýjandi skyldi greiða fyrir vélarnar. Bauðst stefndi til að færa söluverðið niður í ísl. kr. 142442.04, en ekki náðist samkomulag, og var því mál þetta höfðað.

Samkvæmt beiðni fyrirsvarsmanns áfrýjanda framkvæmdu dómkvaddir menn mat á verðmæti vélanna, og er matsgerð þeirra dagsett hinn 23. apríl 1948. Mátu þeir vélarnar samtals á ísl. kr. 83067.93. Í matsfjárhæðinni er m. a. falið flutningsgjald fyrir vélarnar til Íslands, váttrygging, hafnargjöld, tollur og kostnaður við niðursetning þeirra, en gjöld þessi hafði áfrýjandi greitt. Þegar litið er annars vegar á þetta og hins vegar á það, að vélarnar höfðu verið í notkun á Akureyri á annað ár, þykir hæfilegt með hliðsjón af matinu, sem ekki

hefur verið skotið til yfirmats, að telja verðmæti vélanna, er áfrýjandi tók við þeim, ísl. kr. 65000.00.

Stefndi var einn af stofnendum hlutafélagsins. Honum bar því ásamt öðrum stofnendum skylda til að gæta þess, að eignir þær, sem hann lagði fram til lúkningar á hlutafé sínu og venslamanna sinna, væru ekki ofmetnar til verðs. Gat hann samkvæmt þessu ekki krafið áfrýjanda um meira en sannvirði vélakostsins, en það verður að teljast kr. 65000.00, eftir því sem að framan segir. Er áfrýjanda einungis skylt að reikna stefnda vélarnar þessu verði til lúkningar hlutafé hans.

Af því, sem nú var rakið, leiðir, að áfrýjandi á að vera sýkn af kröfum þeim, er stefndi gerði á hendur honum í gagnsök í héraði.

Eftir atvikum þykir rétt, að málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti falli niður.

Í máli þessu hafa þeir Vigfús P. Jónsson, fyrirsvarsmaður áfrýjanda, og Björn Halldórsson héraðsdómslögmaður lagt fram á dómþingi Akureyrar 6. sept. 1948 svonefnt endurrit af fundargerð stofnfundar frá 12. júlí 1946. Sá fundur var ekki haldinn, en nefnd fundargerð hafði verið samin af þeim og undirrituð af þremur stofnendum sumarið 1947. Þá hafa þeir Vigfús og Björn og lagt fram endurrit af fundargerð stjórnarfundar frá sama degi, og er hún undirrituð af tveimur stjórnendum, en sá fundur var ekki heldur haldinn. Fyrir framlagningu þessara röngu skjala í máli þessu verður að dæma þeim Vigfúsi P. Jónssyni og Birni Halldórssyni samkvæmt 4. lið 188. gr. laga nr. 85/1936, sbr. lög nr. 14/1948, 800 króna sekt hvorum til ríkissjóðs, og afplánist sekt hvors þeirra 6 daga varðhaldi, ef hún greiðist ekki innan 4 vikna frá birtingu dóms þessa.

Dómsorð:

Áfrýjanda, J. K. Havsteen & Co. h/f, er rétt að reikna stefnda, Júlíusi Havsteen, vélakost þann, sem í málinu greinir, á kr. 65000.00 til lúkningar á hlutafé hans í hlutafélaginu.

Áfrýjandi á að vera sýkn af kröfum þeim, er stefndi gerði í gagnsök í héraði.

Málskostnaður í héraði og fyrir Hæstarétti fellur niður.

Vigfús Þ. Jónsson, heildsali á Akureyri, og Björn Halldórsson, héraðsdómslögmaður, greiði hvor 800 króna sekt til ríkissjóðs, og afplánist sekt hvors þeirra 6 daga varðhaldi, ef hún greiðist ekki innan 4 vikna frá birtingu dóms þessa.

Dóminum ber að fullnægja að viðlagðri aðför að lögum.

Dómur bæjarþings Akureyrar 28. desember 1948.

Mál þetta, sem tekið var til dóms þann 17. þ. m., hefur aðalstefnandi, Vigfús Þ. Jónsson og Huld Jóhannesdóttir f. h. J. K. Havsteen & Co. h.f., hér í bæ, höfðað fyrir bæjarþinginu með stefnu útgefinni 7. ágúst s. l. á hendur Júlíusi K. Havsteen, Hafnarstræti 71, hér í bæ, og gerir þær kröfur fyrir dómi, að viðurkennt verði, að kaupverð á síðargreindum bómullariðnaðarvélum sé kr. 51332.89 og að aðalstefndi leggi fram full skilríki fyrir því, að afnumin séu eignarhöft, sem aðalstefndi hefur stofnað um téðar vélar. Þá krefzt hann málskostnaðar úr hendi aðalstefnda. Við munnlegan flutning málsins var því yfirlýst af hálfu aðalstefnanda, að hann óskaði ekki dóms um skilríki fyrir afnámi eignarhafta á vélunum, þar sem þeirri kröfu væri þegar fullnægt.

Aðalstefndi krefst sýknu af kröfum aðalstefnanda í aðalsök og málskostnaðar úr hendi hans.

Í gagnsök krefst gagnstefnandi þess, að gagnstefndi verði dæmdur til að greiða:

1. Eftirstöðvar af andvirði bómullariðnaðarvéla, kr. 91108.67.
2. Framkvæmdastjórallaun í ágúst og september 1946, kr. 4000.00.
3. 6 mánaða kaup vegna fyrirvaralausrar uppsagnar, kr. 12000.00.
4. Kr. 1800.00, sem gagnstefnandi telur sig hafa greitt fyrir ýmis verkfæri vegna gagnstefnda, en ekki fengið endurgreiddar.
5. Ferðakostnað til Reykjavíkur, kr. 860.00.

Þá krefzt hann 6% ársvaxta af upphæðum þessum frá útgáfudegi stefnu, 24. sept. 1948, til greiðsludags og málskostnaðar eftir reikningi eða mati dómara.

Til vara gerir gagnstefnandi þá kröfu, að því er 1. lið gagnkröfunnar snertir, að verð síðargreindra bómullariðnaðarvéla verði ákveðið kr. 142442.04 og gagnstefndi verði dæmdur til að greiða kr. 40422.04, sem er mismunur á þeirri upphæð og kr. 102000.00, sem hann hefur þegar fengið greiddar í hlutabréfum.

Til þrautavara gerir hann þá kröfu, að verð vélanna verði ákveðið kr. 110000.00 eða lægri upphæð eftir mati dómara.

Undir rekstri málsins hefur gagnstefnandi fallið frá að hafa uppi kröfurnar 2—5 í þessu máli, að áskildum rétti til að hafa þær uppi í öðru máli, og verður því ekki um þær dæmt í þessu máli.

Gagnstefndi mótmælir kröfum gagnstefnanda og krefst sýknu af þeim og málskostnaðar í gagnsök úr hendi gagnstefnanda.

Málavextir eru þessir:

Aðalsök. Sumarið 1946 var stofnað hlutafélag hér í bænum með nafninu J. K. Havsteen & Co. h.f. til þess að stofna og reka verksmiðju fyrir baðmullarvefnað og saumaskap. Hlutafé félagsins var kr. 200000.00 og hluthafar 5 að tölu. Aðalstefndi átti helming hlutafjárins, en móðir hans og systir kr. 1000.00 hvor. Þau voru öll búsett í Danmörku um þetta leyti. Annar aðalhluthafi var Vigfús Þ. Jónsson stórkaupmaður, hér í bæ, með 96000.00 kr. hlutafé, en kona hans, Huld Jóhannesdóttir, átti kr. 2000.00 af hlutafénu.

Í stofnsamningi félagsins segir svo orðrétt:

„J. K. Havsteen selur félaginu vélar fyrir kr. 223000.00 (verðið miðað við vélarnar í Danmörku). Upp í þessa upphæð reiknast hlutafjártillag stofnenda, búsettra í Danmörku samkvæmt ofanrituðu. Mismuninn greiði félagið honum eftir nánara samkomulagi.“

Á stofnfundi félagsins, sem talinn er hafa verið 12. júlí 1946, er eftirfarandi bókun gerð og undirrituð, meðal annars:

„Ákveðið var að hefja þegar húsbyggingu undir stjórn Vigfúsar Þ. Jónssonar, og útvegum véla falin J. K. Havsteen, sbr. stofnsamning“.

Aðalstefndi keypti vélarnar hjá A/S Grenaa Dampvæveri í Danmörku, og komu þær til landsins í ágúst 1946. Voru þetta yfirleitt 25—30 ára gamlar vélar, notaðar og meira eða minna slitnar. Kaupverð vélanna var d. kr. 37864.49, og samþykkti aðalstefndi víxla fyrir andvirði þeirra, en seljandi áskildi sér eignarrétt að vélunum, þar til víxlarnir væru greiddir, þá skuldbatt aðalstefndi sig gagnvart seljanda að greiða kr. 50000.00 samningssekt, ef vélarnar yrðu fluttar aftur til Danmerkur. Í málinu hefur aðalstefndi lagt fram kvittun frá seljanda vélanna fyrir greiðslu kaupverðsins, dags. 9. jan. 1948, og er þar með niður fallinn eignarréttur seljanda að vélunum.

Enginn reikningur fylgdi vélunum, er þær komu til aðalstefnanda, og var ekki unnt að gera upp tollreikninga af þeim sökum þessa. Setti aðalstefnandi tryggingu fyrir innflutningsgjöldum til þess að fá vélarnar afhentar út úr tolli. Þær voru síðan settar upp í húsi hans, er þá var nýbyggt, og tók verksmiðjan til starfa á árinu 1947. Innkaupsreikningi um vélarnar var skilað í apríl 1947, og var hann d. kr. 37864.49, í ísl. kr. 51322.89. Aðalstefnandi greiddi flutningsgjald, váttryggingu og tolla af vélunum. Hann kveðst oft hafa kafið aðalstefnda um innkaupsreikninginn, áður en hann var afhentur, en aðalstefndi hafi færzt undan mánuðum saman að afhenda reikninginn og borið því við, að hann væri í vörslum vandamanna aðalstefnda í Danmörku. Segir aðalstefnandi, að eftir áramótin 1946—47

hafi aðalstefndi sýnt Vigfúsi Þ. Jónssyni reikning um vélarnar að upphæð d. kr. 142442.04, sem aðalstefndi hafði sjálfur gefið út, en Vigfús kveðst ekki hafa treyst sér til að samþykkja þenna reikning vegna aðalstefnda. Síðar lækkaði aðalstefndi reikninginn í ísl. kr. 142442.04, en Vigfús synjaði greiðslu á þeim reikningi einnig. Þeir Vigfús Þ. Jónsson og aðalstefndi höfðu báðir prókúruumboð fyrir félagið, en Vigfús annaðist sjóð félagsins og greiðslur þess. Í stjórn félagsins áttu fyrst sæti þeir aðalstefndi, Vigfús Þ. Jónsson og frú Jóhanna Havsteen, en á aðalfundi 2. sept. 1947 gekk frú Havsteen úr stjórninni, en frú Huld Jóhannesdóttir var kosin í hennar stað.

Meiri hluti stjórnarinnar, þau Vigfús Jónsson og Huld Jóhannesdóttir, bjóðast til að greiða vélarnar því verði, er aðalstefndi keypti þær fyrir, þ. e. kr. 51322.89, og vill reikna þær með því verði upp í hlutafé aðalstefnda og hefur höfðað mál þetta til viðurkenningar á þessu verði. Telja þau, að aðalstefndi hafi verið umboðsmaður aðalstefnanda við kaup vélanna, og hafi því aðalstefnandi raunverulega keypt vélarnar af A/S Grenaa Dampvæveri, en ekki aðalstefndi. Af hálfu aðalstefnanda er því haldið fram, að þegar stofnsamningur félagsins var gerður, hafi málsaðiljum verið ókunnugt um verð vélanna og hve mikið af vélum væri fáanlegt eða þörf fyrir til verksmiðjunnar. Hafi kr. 223000.00, sem þar greinir, verið „settar út í bláinn“, enda hafi verið ætlað til, að vélarnar yrðu bókfærðar í reikningum félagsins með hærri upphæð en þær raunverulega kostuðu, þar sem aðalstefndi hafði talið, að hann gæti útvegað vélarnar fyrir verð, sem væri langt undir sannvirði, vegna aðstöðu sinnar hjá seljanda vélanna í Danmörku.

Mótmæli sín og sýknukröfu byggir aðalstefndi á því, að honum hafi frá upphafi verið lofað stórum hærri upphæð fyrir vélarnar en sem næmi hlutafjárframlagi hans, sbr. það sem greinir í stofnsamningi félagsins, enda hafi það verið forsenda af hans hendi fyrir þátttöku í félaginu og afhendingu á vélunum, að hlutafjárframlagið væri að fullu greitt af verði þeirra, en mismunurinn yrði greiddur síðar. Hann staðhæfir, að hann hafi afhent fyrirsvarsmanni aðalstefnanda, Vigfúsi Þ. Jónssyni, reikning um vélarnar d. kr. 142442.04 í september 1946, enda hafi nokkur hluti vélanna verið bókfærður hjá aðalstefnanda með færslu 31/10 1946, kr. 110000.00, og hafi þannig staðið til 12. sept. 1947, er færslan var upphafin samkvæmt fyrirmælum aðalfundar í félaginu. Á þessari færslu var og byggt, er aðalstefnandi taldi fram til skatts vorið 1947. Áður en aðalstefndi gaf út fyrrgreindan 110 þús. króna reikning, kveðst hann hafa gefið fyrirsvarsmanni aðalstefnanda, Vigfúsi Þ. Jónssyni, fyrirheit um að lækka verð vélanna eitthvað, og síðar bauðst hann til að láta aðalstefnanda fá vélarnar fyrir ísl. kr. 142442.04, en þar sem samkomulag náðist ekki um þetta, telur hann sig óbundinn af tilboðum þessum. Aðalstefndi kveðst hafa fengið vélarnar keyptar í Danmörku langt undir sannvirði vegna aðstöðu sinnar þar, og seljandi vélanna, forstjóri hjá A/S Grenaa Dampvæveri, hefur borið fyrir dómi, að svo hafi verið, og telur hann, að hægt hefði verið að fá allt að þrefalt það verð, sem vélarnar

voru seldar fyrir, ef þær hefðu verið seldar í Danmörku, en það vildi hann ekki gera til þess að fyrirbyggja samkeppni í iðngreininni og kaus heldur að selja vélarnar aðalstefnda fyrir lágt verð.

Bókari stefnanda, Einar Sigurðsson, hefur borið fyrir dómi og staðfest með eiði, að ofangreind 110 þús. króna færsla, sem talin er færð 31/10 1946, hafi raunverulega verið færð síðari hluta maimán. 1947, en þangað til hafi reikningum aðalstefnanda verið haldið opnum vegna þess, að ekki hafði fengið reikningur yfir vélarnar.

Fyrirsvarsmaður aðalstefnanda, Vigfús Þ. Jónsson, heldur því fram, að reikningur þessi hafi verið færður til bókar til bráðabirgða, vegna þess að aðalstefndi hafði ekki skilað innkaupsreikningi. Segir hann, að kr. 50000.00 hafi átt að vera þóknun til aðalstefnda fyrir útvegum vélanna, en þó hafi sú upphæð ekki átt að greiðast nema aðalstefnandi gæti greitt hana af óskiptum arði. Þess vegna hafi ekki verið rétt að færa upphæðina svo, sem gert var. Hann kveðst ekki heldur hafa veitt því athygli, „að texti þessa fylgiskjals var ónákvæmur“, þ. e. að á því var tekið fram, að upphæðin væri fyrir 20 vefstóla án hjálpurvéla og varahluta, og kveðst hafa gengið út frá því, að hún væri fyrir allar vélarnar.

Á aðalfundi aðalstefnanda 12. sept. 1947 var ákveðið að færa þenna reikning til baka, eins og fyrr var sagt, vegna þess að ekki náðist samkomulag um vélarverðið, og var það gert.

Vigfús Þ. Jónsson kveðst hafa fengið vitneskju um verð það, er aðalstefndi fékk vélarnar fyrir, um áramótin 1946—47, og í aprílmán. 1947 sýndi aðalstefndi honum samning um kaup vélanna, þar sem tilgreint var kaupverðið, d. kr. 37864.49 og aðrir skilmálar um kaupin. Þegar Vigfús samþykkti færsluna á 110 þús. króna reikningnum í bækur aðalstefnanda, var honum þetta því ljóst.

Sýnilegt þykir af samningi þeim, er aðalstefndi gerði við seljanda vélanna í Grenaa, og af innflutningsskýrslu, er Vigfús Þ. Jónsson gaf út fyrir hönd aðalstefnda, að aðalstefndi hefur sjálfur keypt margnefndar vélar og verið innflytjandi þeirra. Með því að samþykkja færslu 110 þús. króna reikningsins, vitandi um innflutningsverð vélanna, samanber og stofnsamning félagsins, þykir aðalstefnandi hafa gefið nægilega til kynna, að aðalstefnda hafi verið heitið hærra verði fyrir vélarnar en innkaupsverði. Ber því að sýkna aðalstefnda af kröfum aðalstefnanda. Eftir atvikum þykir þó rétt, að málskostnaður falli niður í aðalsök.

Gagnsök. Gagnstefnandi bendir á það, að í stofnsamningi félagsins er svo kveðið á, að hann selji félaginu bómullariðnaðarvélar fyrir kr. 223000.00. Hins vegar kveðst hann síðar hafa fallið á að lækka verð þetta niður í kr. 193108.67. Upp í þessa upphæð telur hann sig hafa fengið greiddar kr. 102000.00 í hlutabréfum í félaginu, og er aðalkrafa hans í gagnsökinni, að gagnstefndi verði dæmdur til að greiða honum mismun þessara upphæða, kr. 91108.67.

Gagnsökinni er mótmælt af hálfu gagnstefnda með sömu rökum og aðalsök er rökstudd.

Þegar stofnsamningur var gerður, var gagnstefnda kunnugt um, að

vélar þær, er gagnstefnandi ætlaði að selja, voru notaðar, enda hefur hann ekki haft uppi í málinu kröfu um afslátt af kaupverðinu vegna galla á vélunum, þótt verulegur hluti gagna málsins varði ástand þeirra.

Það er að visu ljóst af gögnum málsins, einkum af matsgerð á vélunum, er fram hefur farið að tilhlutun gagnstefnda, að vélarnar voru mjög slitnar af notkun og matsverð þeirra nam aðeins rúmlega kr. 80000.00, uppsettra í húsi gagnstefnda. Verð það, sem gagnstefnandi hefur áskilið sér, virðist því mjög hátt. Hins vegar hefur gagnstefndi ekki fært sönnur á, að samningur um kaup vélanna, sem felst í stofnsamningi og til er vitnað í stofnfundargerð félagsins, sé málamyndagerningur. Ekki hefur því verið haldið fram af hendi gagnstefnda, að beitt hafi verið svikum af hendi gagnstefnanda né nauðung í sambandi við samninga þessa, né heldur að af hendi gagnstefnda hafi verið um að ræða fákunnáttu eða léttúð eða önnur þau atvik, sem um ræðir í 7. gr. laga nr. 73/1933 og valda ógildingu samninga. Ekki verður talið, að gagnstefnandi sé bundinn af tilboðum, er hann hefur gert um lægra verð á vélunum, þar sem þeim tilboðum var hafnað.

Samkvæmt þessu þykir verða að taka til greina aðalkröfu gagnstefnanda og dæma gagnstefnda til þess að greiða gagnstefnanda kr. 91108.67 ásamt vöxtum eins og krafizt er, en eftir atvikum þykir málskostnaður mega niður falla.

Friðjón Skarphéðinsson bæjarfógeti kvað upp dóm þenna.

Dómsorð:

Aðalstefndi, Júlíus K. Havsteen, á að vera sýkn af kröfum aðalstefnanda, J. K. Havsteen & Co. h.f., í aðalsök.

Í gagnsök greiði gagnstefndi, J. K. Havsteen & Co. h.f., gagnstefnanda, Júlíusi K. Havsteen, kr. 91108.67 ásamt 6% ársvöxtum frá 24. sept. 1948 til greiðsludags.

Málskostnaður í aðalsök og gagnsök fellur niður.

Dómi þessum ber að fullnægja innan 15 daga frá lögbirtingu hans að viðlagðri aðför að lögum.